

a székre, feje ismét mellére hanyatlott. – Tamás bizonyára tudott róluk – mondta. – Károlynak anyagi természetű ügyekben nagyobb bizalma volt benne, mint magában. Kénytelen vagyok tudományos gondossággal minden lehetőséget megvizsgálni.

Az asszony tágra nyílt, rémült szemekkel bámult rá.

– Micsoda lehetőséget? – kérdezte egy idő múlva, mind a két apró kezét a szívére szorítva.

– Tamás nem szereti az apját – mondta a tanár.

– Meg van maga örülve? – mondta az asszony.

– Tamás nem szereti az apját – mondta a tanár még egyszer. – A múltkor már beszéltünk erről.

– Meg van maga örülve? – mondta az asszony.

– Nem vagyok megörülve – mondta a tanár.

Az asszonynak könnybe lábadt a szeme, először, amióta az urát letartóztatták.

– Tamás nem szereti az apját – mondta a tanár harmadszor. – Tamás azt szereti, amit az ostoba fejével igazságnak, tisztességnek nevez. Ez a rögeszméje szerencsére valószínűtlenné teszi, hogy ő jelentette volna fel alattomban a saját apját. Másfelől azt is tekintetbe kell vennünk, hogy nem ismeri még önmagát.

Az asszony kiszedte táskájából zsebkendőjét, megtörülte a szemét.

– Nem tudja még, hogy milyen indulatok laknak benne – mondta a tanár. – Nem, nem tudja. No mindegy! Maradjunk abban, hogy valószínűleg a maguk volt cselédje tette meg a feljelentést, s ebben az esetben talán könnyebben el lehet simítani a dolgot. Sorra fogom járni mindazokat az ismerőseimet, akik hasznunkra tudnak lenni. Elsősorban azt kell elérni, hogy maga mielőbb beszélhessen Károlyval, másodsorban, hogy azonnal kórházba szállítsák onnét, ahol most van. Mert egyelőre még azt sem tudjuk, hova vitték.

Miután megbeszélték, hogy hol, mikor érhetik el egymást telefonon, hogy kölcsönösen beszámolhassanak arról, amit végeztek, illetve megállapodhassanak a következő találkában...

DÉRY TIBOR LEVELE AZ S. FISCHER KIADÓNAK

Szegzárdy-Csengery Klára fordítása

Budapest, 1962. április 10.

...Mint tudják, gyatra a memóriám, nem szívesen fogad be dátumokat, s amilyen gyorsan csak lehet, igyekszik megszabadulni tőlük. Ha nem őriztem volna meg levelezésem egy részét, ma aligha tudnám, hol és hogyan töltöttem az életemet. Olyan körülmény ez, mely szerencsésen megkíméli környezetemet attól, hogy eggyel több rosszkedvű

önéletrajzot kelljen megemésztienie vagy emésztetlenül eltaszítania magától. Ám az a közel harminc évvel ezelőtti este, amelyen kéziratom első mondatait papírra vettem, egyike életem kevés jól megvilágított pillanatának: – Bécsben történt, 1933. december 24-én, az egykori Café France-ban a Schottentornál, egy nagy, aranyozott teremben, melynek ablakai két utcára néztek, ahol – lévén karácsonyeste – nem volt egy lélek sem, s bár én mint egyedüli vendég némi védettséget élveztem a világszellem tolokodása ellen, mégsem rendelkeztem elegendő iróniával és a szükséges jellemszilárdsággal ahhoz, hogy el se kezdjem A BEFEJEZETLEN MONDAT-ot. Ellenkezőleg, úgy tetszik nekem, mintha még ma is érezném azt a szívdobogást, ami ott munka előtt és közben rám tört, s ami azóta még a legkisebb írói munka kezdete előtt is visszhangzik bennem mind a mai napig. S bár hatvannyolc évemmel ma már elég tapasztalt lehetnék ahhoz, hogy tudjam, ez az örömteli szívdobogás vaklármá csupán, melyet ritkán követ beteljesülés, belső béke pedig szinte sosem, mégis bosszúsán látom, miként ítél ez a szívdobogás minden tapasztalat, csalódás és megaláztatás ellenére még ma is, újra meg újra, egy kölyökkutya ostoba életörömére. Ám kérdem Önöket: a szülési fájdalomra való mégoly boldog várakozás szól-e akár csak a legcsekélyebb mértékben is amellet, ami megszületni készül?

Van mindenesetre még valami, ami megnyugtathatna, ha a nyugtalanság nem lenne kedvemrevalóbb. Soha nem voltam képes arra, hogy önmagamért lelkesedjem. Eltekintve az immunitás első napjaitól, heteitől vagy hónapjaitól – attól az immunitásától, melyet a kézirat befejezése után a munkaláz kölcsönzött –, éreztem, hogy támad fel és fokozódik bennem a nyafka kedvetlenség, ha a saját munkámat veszem kézbe, s ez az önmagam feletti titkos bosszankodás soha nem csökkent, bármeddig csiszolgattam is a munkámat, gyakran akár évtizedekkel első megjelenése után. Ez a rosszkezd sokszor a szégyenig vagy kétségbeesésig fokozódott, ám többnyire csak azt eredményezte, hogy önkínzó ösztöneimtől kereken megtagadtam saját munkám újbóli kézbevitelét. Szembeötölő tulajdonságom, a lustaság és rossz emlékezőtehetségem azután az évtizedek során hozzásegített valamiféle békés-boldog elidegenedéshez azoktól a teremtményektől, akiket – állítólag – én alkottam meg, s akiknek nevét, nemét és végső soron létét képes voltam oly tökéletesen elfelejteni, mint áldozatait a politikai tömeggyilkos. Csak kevesen vannak közöttük, akik Isten kegyelméből megmenekültek, s akiket még ma is név szerint meg tudok nevezni. Gőgnek éreznék-e, ha azt mondanám, hogy a legteljesebb mértékben elégedetlen vagyok életművemmel? Ez bizonyára nem szerénységemet tanúsítja, hiszen – kevés kivételtől eltekintve – kortársaimmal még türelmetlenebbül bánok, mint saját életművemmel.

Már az is boldoggá és elégedetté tesz, ha saját könyveimben itt-ott véletlenül húsz vagy ötven sorra bukkanok, amely még évek múltán sem okoz csalódást. Jó, ha tíz évben egyszer sikerül egy hibátlan novellát írnom, ám legszívesebben azt is hónapokig csiszolgatnám még, ha nem lenne az egész olyan kilátástalan. Eddig megjelent könyveim közül talán A BEFEJEZETLEN MONDAT-nak van a legtöbb esélye arra, hogy csatlakozhasson ahhoz a végtelen monológhoz, amelyet a perlekedő emberiség saját sírja felett mond – s mondani is fog utolsó lehetéig. Vannak olyan oldalak, néhol akár ötven-száz oldalas fejezetek a három kötetben, amelyekben csak hiúságból akartam megváltoztatni itt-ott egy-egy szót vagy mondatot; s ha az egész műben akár százával is akadnak hibák, melyek nyomasztják a lelkiismeretemet, s amelyek kijavításában csak az erő és türelem hiánya akadályoz meg, az egész művel mégis egyetértek. Ha már meg kellett írni, hát jól van úgy, ahogy van, ma sem tudnám különkül.

Mint tudják, a regény csak 1946-ban jelent meg, közel egy évtizeddel elkészülte után. Azóta további tizenhat év telt el. A könyvet nem csupán személyes ízlésem, hanem a történelem is próbára tette. Sikerült-e akár csak félig is kiállnia ezt a próbát? Szerénytelenségből hagyom nyitva ezt a kérdést. Ám be kell vallanom Önöknek, hogy ma, évek hosszú sora után megint egyszer ebben a könyvben lapozgatva, nyugtalanító érzés fog el: mintha alakjaim többet tudnának és mondanának el a világról, mint amennyit tőlem tanultak. Mint a gyerekes összeesküvők bandája, egyfolytában az iskoláról fecsegnek, az iskoláról, ahonnan lógtak. De úgy tűnik, négy éven át, mialatt őket nemzette és tanította, a szerző is valamilyen könnyű kábulatban élt, amely szemét és fülét soha nem látott-hallott dolgokra nyitotta meg, dolgokra, melyeket ő maga sem értett...

Szilasi Vilmos

A SZOCIÁLFILOZÓFIAI JELLEG

Szegzárdy-Csengery Klára fordítása

A BEFEJEZETLEN MONDAT szocialista könyv, sőt tendenciáját tekintve egyenesen marxista. Mégis nehezemre esnék, ha valamiféle marxista elméletet próbálnék meg felfedezni benne. A proletariátus harcáról van ugyan szó, de nem a termelőeszközök kisorsajátításáról, nem az osztályharc stratégiájáról, a győzelem programjáról, hanem a méltóság, igazságosság és a mindenkit mindenkivel összekapcsoló jószág iránti emberi igény kielégítéséről. Az együttlét hitelességéről van itt szó, a gyöngéd érzelmekről, melyek bevilágítják és tiszta örömmé nemesítik a hétköznapiakat, még a munkanapokat is. Ez a harc nem annyira a társadalom, mint inkább az emberi kapcsolatok átszervezését áhítja, a nyíltság, tolerancia, engedékenység és kölcsönös megértés felé haladva. A regény súlyos családi, munkahelyi konfliktusokat ábrázol, feszültségterhes bonyodalmakat az emberi sorsok különböző szféráiban. Eközben a személyes konfliktusok nem kevésbé fontosak, mint a közösséget érintő sorskérdések. Dérynél a súlyos társadalmi problémák megoldási sémája alapjában véve ugyanaz, mint a házastársak, szülők és gyermekek, szeretők és barátok közötti konfliktusoké. Ezek a megoldások elbűvölően súlytalanok, mindig szelídek, némelyikük nem több, mint egy szó, máskor csak egy szótlán pillantás. Lázadásokat és tüntetéseket ír le, s teszi ezt úgy, mintha az óriási menetoszlopok angyali jószággal vonulnának megállás nélkül az ígéret földjére, s közben családottan vennék tudomásul, hogy ellenállásba kell ütközniük.

Nem tudok meghatottság nélkül írni erről a könyvről. Szeretem minden alakját, még az ellenség képviselőit is. Déry képtelen arra, hogy együttérzés nélkül bocsássa el regényalakjait. Szíve tele gyengédséggel, ebből ered emberábrázolásának ereje és biztonsága. Az az apró mozdulat, amellyel végül szelíden megéri őket, olyan élet-hűvé teszi alakjait, hogy minden helyzetben körüllegi őket létük telt atmoszférája – legszivesebben azt mondanám, melegek és étellel teliek, mint a frissen sült kenyér.